

Zoran Aralica*

MILAN MESARIĆ

**XXI STOLJEĆE DOBA SUDBONOSNIH IZAZOVA
PROMETEJ, ZAGREB, 2008. STR: 569**

U vremenu kada u svakodnevnim raspravama dominiraju riječi kriza i neizvjesnost, bilo da je riječ o globalnoj i/ili o lokalnoj društveno-ekonomskoj praksi ili sve češće o običnom životu, kvalitativna analiza društvenih izazova ovoga stoljeća morala bi zauzeti pažnju šire publike. Danas gotovo i ne postoji područje ljudske djelatnosti koje za sebe može reći da je izvan utjecaja suvremenih društvenih trendova. To vrijedi čak i za one narode, ljudske skupine i pojedince koji su na dnevnoj razini osuđeni na preživljavanje 's jednim dolaru'. Naime, takav je njihov život cijena za nesudjelovanje u 'globalnoj periferiji', tj. za neposjedovanje dovoljnog apsorpcijskog kapaciteta koji globalni kapital može vrednovati, uzurpirati s opcijom napuštanja u slučaju predviđanja bilo kakve neizvjesnosti. Ključna je vrijednost rada to što se pokušava obznaniti budućnost čovječanstva u uvjetima (globalnih) promjena koje ono još do sad nije iskusilo, tj. promjena koje u sebi sadrže visok stupanj neizvjesnosti.

Rad ima dvodijelnu strukturu. U prvom dijelu koji će uglavnom biti analiziran u ovome prikazu govori se o glavnim izazovima čovječanstva u ovome stoljeću, za razliku od drugoga dijela u kojem vodeći svjetski znanstvenici iznose vlastito mišljenje o istim temama.

U kulturi vlastite samodopadnosti i društvene neodgovornosti, gdje relevantnost društvenog (ne)odgovornog djelovanja često i ne prelazi 'zagrebačku remizu' knjiga u kojoj se govori o tome koja su glavna zbivanja u nama često (nepra-

---

* Zoran Aralica; dr. sc., znanstveni je suradnik u Ekonomskom institutu u Zagrebu.

(zaralica@eizg.hr)

vednome) svijetu zavređuje pozornost. Naime snaga je suvremenih promjena u svijetu u sve značajnijem djelovanju na pojedinca, i u marginalizaciji utjecaja zajednice na život pojedinca, tako da je život pojedinca u prosjeku sveden na preživljavanje, pa u sve većoj mjeri i na osnovu njegove sposobnosti uspješnog sudjelovanja na tržištima. To znači da ne postoji društveni oblik organiziranja i komuniciranja (uključivši i usmenu predaju kao najvitalniji dio našeg primitivizma) koji se ne prilagođuje ili koji atrofira kao rezultat razvitka i primjene suvremenih tehnologija tj. informacijsko-komunikacijske tehnologije i/ili nešto mlađe biotehnologije. Pritom takvo globalno djelovanje ne znači istovremeno i napredak čovječanstva u cjelini, jer negativne posljedice globalizirajućeg djelovanja iz dana u dan postaju sve očitiji (onečišćenje okoliša i/ili stalno povećanje razlike u dohotku među bogatima i siromašnima). Zbog toga će značajan naglasak u budućnosti na održavanju postignutoga životnoga standarda, čega polako postaju svjesni svi u društvu, uključivši i elite koje određuju društvene prioritete i donose odluke u ime svojih naroda. Najbolji je dokaz za tu tvrdnju trenutna financijska kriza. Zbog toga postaje sve važnije analizirati i razumjeti, kako osnove inovativnih promjena u svijetu informatičke i biotehnoške revolucije koji mogu poboljšati životni standard i kvalitetu života pojedinca, tako i procesi koje mogu u značajnoj mjeri dovesti do pogoršanja životnog standarda, a koje se obrađuju u knjizi; kraj naftne ere, pojava ekološke katastrofe, terorizam, povećani jaz među bogatima i siromašnima jednako kao i pitanje održivosti postojećeg neoliberalnog kapitalizma.

U prvome dijelu unutar poglavlja *Informatička revolucija i njezine ekonomske i socijalne posljedice* opisuju se razvitak tehnologije i društveno-ekonomske posljedice koje taj razvitak donosi. Posebno se analiziraju devetnaesto stoljeće i rastuća radna učinkovitost društva koja je omogućila značajno gomilanje društvenog bogatstva u razvijenim zemljama, a to je motivirano privatnim probicima. Najvažnije primjene znanja u praksi značile su razvitak novih izvora energije za tadašnja poduzeća. Sa druge strane, danas je naglasak na razvijanju inovativnih proizvoda i usluga, što je povezano sa sve većim stvaranjem kapitala izvan realne (proizvodne) sfere. Posljedica je toga da se povećanje mobilnosti kapitala i rada (u znatno manjoj mjeri) u svijetu, i to tako da međunarodni tok kapitala ulazeći u manje razvijene zemlje uvjetuje društveno gospodarsku aktivnost tih zemalja. Sve to utječe na promjenu karaktera i važnosti rada - ljudske djelatnosti, gdje najvrednijim radom postaje onaj koji se odnosi na planiranje poslovnih aktivnosti. Tako Negri citiran u ovome djelu ističe 'bijeli ovratnici nosioci nematerijalne proizvodnje sačinjavaju glavni dio proletarijata' (250). Za razliku od informatičke revolucije kojoj je osnova bila ostvarivanje transakcija na što brži način, osnova je biotehnoške revolucije (obrađena u poglavlju *Kontroverzije o ulozi i budućnosti genetike i biotehnologije*) planiranje, kontrola i upravljanje svim oblicima života na planetu Zemlja, bez obzira radi li se o bakterijskome, bilj-

nome i životinjskome ili ljudskome svijetu, a to izaziva kontroverze (npr. rasprava o modernoj eugenici). Za razliku od svih revolucija u kojima su glavni nositelji zbivanja bile države, ključnu ulogu danas imaju multinacionalne kompanije, pa čak i pojedinci koji mogu ulagati milijune USD u istraživanja u područja npr. biotehnologija koja su često predmet javnih rasprava zbog moralnih dvojbi što ih ta istraživanja izazivaju. Tako autor ističe da zabrana koju je dao bivši američki predsjednik Bill Clinton državnog financiranja istraživanja usmjerenih na kloniranje čovjeka nije spriječila biotehnoške tvrtke i sponzore da nastave s istraživanjima i pokusima (79). Dakle, novi oblici vladanja nad pojedincima uključuju nove tehnike upravljanja, a to je kontrola prehrane i življenja pojedinaca, gdje se tehnologijama budućnosti određuju i nepoćudna obilježja (budućih suvišnih) ljudi, pa čak i naroda.

U poglavlju *Sumrak naftne ere-globalni sukobi zbog nafte i prijelaz u post-naftnu ekonomiju* navodi se poznata činjenica o važnosti nafte kao pokretača svjetskoga gospodarstva, a što je bilo izravno povezano sa značajem SAD kao vodeće sile u svijetu. Čini se da se značaj nafte u geopolitičkim nadmetanjima samo povećao onoga trenutka kada je Georg Bush 2001. priznao činjenicu da se SAD nalaze u energetskej krizi, jer količina nafte koju uvozi SAD nadmašuje domaću proizvodnju

(89)¹ čime je izravno ugrožen njezin primat kao prve sile u svijetu. Dodatno je stvar za američke interese pogoršana 1996. godine formiranjem i jačanjem Šangajske skupine. To je dovelo do jačanja suradnje među Kinom, Rusijom, Kazahstanom, Kirgistanom i Tadžikistanom na vojnom, političkom i ekonomskom planu. Time je ugrožena strateška pozicija SAD na kaspiskom i na perzijskom području (103), a riječ je o područjima koja imaju značajne rezerve nafte.

Ekološki problemi kao i demografski problemi koji ugrožavaju opstanak života posebno su obrađeni u poglavlju *Prijeti li nam ekološka katastrofa?* U tom se poglavlju na prvo mjesto ističe da je riječ o problemima izazvanim načinom formiranja života na zemlji. Često se to svodi na gomilanje materijalnih dobara, a to je povezano s iscrpljivanjem materijalnih resursa, čime se dovodi u pitanje i ekosustav u kojem se odvijaju životne aktivnosti.

Autor, također opravdano, u svom interdisciplinarnom pristupu analizira sve veću važnost svih oblika terorizma (državnog, organiziranog i pojedinačnog) u suvremenoj dnevnoj praksi. Dodatno, kritičkom analizom geneze suvremenoga terorizma na primjeru odnosa među SAD-om i Bin Ladenom autor suvremeni

---

¹ To bi mogao biti i dobar poučak za domaće energetske stručnjake koji pri isticanju energetske neovisnosti ističu važnost proizvodnje električne energije u zemlji, ne navodeći da je pri toj proizvodnji važno posjedovati domaće energente koji omogućuju tu proizvodnju (nafta, plin, voda, ugljen).

terorizam Al Quaide dijelom objašnjava i američkom imperijalističkom politikom na Bliskom istoku, gdje je najveća vojna sila trenutno uspjela izboriti stalnu nazočnost na području Saudijske Arabije, sudjelujući u oba iračka rata, a to je definitivno bio poticaj za globalno jačanje Al Quaide.

Ono što je najznačajnija posljedica trenutnih globalnih zbivanja jest povećanje jaza među bogatima i siromašnima jednako kao i dugoročna neodrživost tržišnoga fundamentalizma i neoliberalnoga kapitalizma, a što se obrađuje u slijedeća dva poglavlja. Orijentiranost prema bogaćenju dovela je do udaljavanja od osnovnog društvenog cilja velikoga broja zemalja, i to smanjenja socijalno-ekonomske nejednakosti. Dodatno, sve više, prisutnost ekoloških problema (npr. ispuštanje CO₂ mijenja temperaturu, čime se mijenja klima, a to utječe na ekonomski razvitak) i problem raslojavanja koji se događa, kako na relaciji među zemljama (industrijalizacija je povećala društvene razlike među zemljama tako da je 20% stanovništva potrošilo 86% svjetskoga dohotka (208)), tako i unutar pojedine zemlje (računa se da danas u SAD postoji 600 000 beskućnika (199)) dodatno otežavaju opravdanost neoliberalne doktrine ponašanja primjena koja je dovela do tih problema. Posljedica je svega toga to što da dolazi do svođenja života za veliki broj pojedinaca danas u svijetu na biološko-animalnu razinu. To znači da se veliki dio dohotka koji ti pojedinci zarađuju troši na pokrivanje osnovnih životnih potrebe, tj. samo za preživljavanje.

Ipak, i u tim uvjetima autor pokušava predviđati budućnost čovječanstva koja nije obojana isključivo negativističkim tonovima. Navodeći jednoga od najpoznatijih svjetskih mislilaca - Lestera Thurowa, prema kojem smjer ispravnoga budućega djelovanja čovječanstva valja zasnivati na usklađenosti među dugoročnim i kratkoročnim ciljevima, među potrošnjom i investicijama, među materijalnim standardom i kulturnim potrebama, među ekonomskom učinkovitošću i društvenom pravdom (242). Potrebno je da glavnu ulogu u budućem razvitku društva je da preuzme država, čime se značaj globalnoga privatnoga sektora automatski smanjuje. Ono što je znatno vrednije jest potrebna promjena načina života koja bi morala uključiti konfucijevsku filozofiju, gdje su važni elementi čovječnost (jen), pravednost (i) i vjernost zadanoj riječi (hsin) (272). Naznake promjene obrazaca ponašanja sam autor vidi na političkim zbivanjima zemalja širom svijeta, ponajprije zemalja Latinske Amerike.

Ipak u radu bi neka područja morala biti temeljitije obrađena i koja su važna danas u svijetu za razumijevanje globalnih odnosa. Riječ je o problemu militarizacije planeta Zemlja kao i o problemu stvaranja ogromnih vojnih potencijala, pri čemu se taj odnos često zanemaruje prilikom analiza ukupnih društvenih odnosa u svijetu. Autor vojne odnose na svjetskoj razini periferno istražuje i nikada ih ne postavlja u središte analize, što je pogrešno. Naime, ne smije se smetnuti s uma da se trenutna doktrina SAD - preventivno ratovanje, u najvećoj mjeri oslanja na vojni potencijal, koji joj u ovome trenutku za sada osigurava primat SAD u svije-

tu. Taj će potencijal sigurno će i dalje za SAD osigurati status quo na način da one i dalje ostaju prva sila svijeta u dužem roku a to u vlastitome djelovanju ostale države i institucije civilnoga sektora moraju imati na umu.

Ipak, bez obzira na kritiku takav je rad potrebno visoko vrednovati ponajprije zbog njegove jedinstvene sinteze, pa tako svatko tko je zainteresiran za neku drugu dimenziju vlastitoga djelovanja u svakodnevnom životu, a koja nadilazi puko preživljavanje, može u ovome djelu pronaći inspiraciju. Pri tom autorovo zagovaranje humanizma kao definitivno poželjnog budućeg ljudskog djelovanja može još više produbiti zanimanje i inspirativno djelovati i na vlastitu životnu aktivnost.